

Jerzy Grzywacz

Zmiany w kościelnych strukturach organizacyjnych

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 13/1-2, 3-20

1970

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. JERZY GRZYWACZ

ZMIANY W KOŚCIELNYCH STRUKTURACH ORGANIZACYJNYCH

Treść: Wstęp, I. Nowe formy organizacyjne: 1. Synod Biskupów, 2. Prałatury personalne, II. Zmiany w dotychczasowych formach organizacyjnych: 1. Kolegium Kardynalskie, 2. Kuria Rzymska, 3. Konferencje biskupów, 4. Konferencje przełożonych zakonnych, 5. Organizacje regionalne, 6. Granice diecezji i rozmieszczenie duchowieństwa, III. Zmiany w organizacji diecezjalnej: 1. Urząd wikariusza biskupiego, 2. Powiększenie władzy biskupów pomocniczych, 3. Rady kapłańskie i duszpasterskie, Zakończenie.

Wstęp

Mówiąc o zmianach w kościelnych strukturach organizacyjnych trzeba przede wszystkim przypomnieć, że pewne formy organizacyjne istnieją w Kościele z ustanowienia Bożego i dlatego nie mogą być zmienione. To jednak nie przeszkadza, aby struktury pochodne nie zostały dostosowane do warunków w jakich działa Kościół. Struktura Ludu Bożego ujawnia się w podziale na dwa stany: duchowny i świecki. Jak wiadomo członkowie jednego i drugiego stanu mogą być zakonnikami (kan. 107). Struktura władzy rządzenia z ustanowienia Bożego obejmuje dwa stopnie: prymat św. Piotra i podporządkowany mu episkopat (kan. 108 § 3). Papież jak i stan biskupi na czele z papieżem są z ustanowienia Bożego podmiotami najwyższej władzy w Kościele. Władza ta w granicach swej kompetencji jest niezależna od jakiegokolwiek władzy ludzkiej a ograniczona w swym działaniu jedynie prawem Bożym naturalnym i pozytywnym oraz celem Kościoła. Niezmienny w swoim istnieniu jest urząd papieża jako kontynuacja prymatu św. Piotra oraz kolegium biskupie z papieżem na czele będące następcą i kontynuatorem kolegium apostołskiego. Samo funkcjonowanie najwyższej władzy przybiera różne formy. Kodeks

w drugiej księdze, w tytule VII, w kan. 230—328 wylicza organy władzy kościelnej, które z ustanowienia kościelnego uczestniczą we władzy papieskiej: Kolegium Kardynalskie, Kuria Rzymska, legaci papiescy, patriarchowie, prymasi i metropolici, synody plenarne i prowincjonalne, wikariusze, prefekci i administratorzy apostołscy oraz prałaci niżsi. Obecnie do tych organów należy zaliczyć zupełnie nieznaną w dotychczasowym prawie Synod Biskupów i prałatury personalne. Poza wprowadzeniem zupełnie nowych instytucji prawnych doba Soboru charakteryzuje się dokonaniem zmian we wszystkich prawie strukturach władzy kościelnej. Konferencje biskupów znane dotąd zwłaszcza jako twory prawa partykularnego są rozszerzeniem i kontynuacją instytucji znanej z kan. 292, chociaż nie bez racji jest pogląd, że uległy one tak wielkim przeobrażeniom iż można je uznać za twory zupełnie nowe. Coraz bardziej zaczynają nabierać znaczenia struktury ponadprowincjonalne w formie organizacji regionalnych dotąd zaledwie wspomniane przez kodeks. Zmianom uległo Kolegium Kardynalskie i Kuria Rzymska. Wprowadzono diakonat jako stały stopień święceń i związane z nim szerokie stałe uprawnienia. Postuluje się zmiany granic diecezji oraz właściwe rozmieszczenie księży. Nowymi instytucjami o wymiarze diecezjalnym są: urząd wikariusza biskupiego, rady kapłańskie i rady duszpasterskie. Postulowana jest zmiana koncepcji kapituł, synodów i organizacji metropolitalnej.

Dotychczasowe struktury organizacyjne miały charakter statyczny, chodziło w nich przede wszystkim o organizację władzy. Nie były one złe same w sobie, lecz obecnie istnieje pilna konieczność ich udoskonalenia i przystosowania do służby pełnionej dla Ludu Bożego. Dzisiaj kładzie się coraz większy nacisk na osoby sprawujące władzę i ich wszechstronny rozwój. Obecnie w strukturach na pierwszy plan wysuwa się dynamika, akcentuje się umiejętności organizacyjne, wprowadzenie kontroli przez tych, którzy drogą wyboru mogą pominać osoby nie nadające się na wakujące stanowisko. Czasowość urzędów daje możliwość sprawowania ich przez znacznie większą ilość ludzi. Nawet najlepsze prawa nie mają wartości bez ich wykonywania. Prawo można wykonywać tylko gdy się je zna i chce wykonać. To stawia doniosłe zadania przed kanonistami i określa ich wielkie znaczenie dla Kościoła.

1. Nowe formy organizacyjne

1. Synod Biskupów

Synod Biskupów ustanowiony przez motu proprio *Apostolica sollicitudo* z dnia 15 IX 1965 r.¹ jest stałym, doradczym organem centralnym działającym czasowo i w razie potrzeby zwoływanym przez papieża. Jego zadaniem jest udzielanie informacji i rad (potestas consultiva). W razie nadania Synodowi Biskupów władzy decydującej (potestas deliberativa) postanowienia muszą zostać zatwierdzone przez papieża jako głowę synodu². Pierwsza sesja odbyła się od 29 IX do 29 X 1967 r. Wbrew niektórym spekulacjom Synod Biskupów nie stał się instytucją, która by usunęła w cień Kurię Rzymską i która mogłaby być jej stałe przeciwstawiana. Obie instytucje pod różnymi względami są potrzebne Kościołowi. Ze zrozumiałych względów instytucja Synodu Biskupów nie jest jeszcze w pełni wykształcona³.

2. Prałatury personalne

Po porozumieniu się z zainteresowanymi konferencjami biskupów *Stolica Apostolska* będzie erygować prałatury personalne — „dioeceses vel praelaturae personales” — składające się z księży kleru świeckiego, których zadaniem będzie wykonywanie specjalnych prac duszpasterskich lub misyjnych na rzecz różnych krajów lub grup społecznych potrzebujących specjalnej pomocy⁴. Prałatury te są pomyślane jako stałe organizacje personalne podobne do organizacji diecezjalnej. Nie należy ich mylić z prałaturami udzielnymi — praelatura nullius, które są administracyjnymi jednostkami terytorialnymi (kan. 319, 215 § 2). Prałatury personalne mają mieć własne statuty określające cele, zadania i środki działania, własne seminaria oraz prawo do inkardynacji duchownych

¹ AAS 57/1965/775 — 780.

² *Apostolica sollicitudo* n. II.

³ Petrani A., *Synod Biskupów, jego struktura i działalność*, Zeszyty Naukowe KUL 9 (1966) n. 3 (35) s. 53—61; tenże, *Porządek odbywania Synodu Biskupów*, Roczniki teologiczno-kanoniczne 15 (1968) z. 5, s. 85—97; Sołtyśzewski S., *Synod biskupów*, Prawo kanoniczne 9 (1966) nr 3—4, s. 287—300; por. także specjalny numer „Życie i Myśl”, nr 2 z r. 1968 poświęcony dokumentacji i omówieniu Pierwszego Synodu Biskupów.

⁴ Dekret *O postudze i życiu kapłanów* n. 10; m. p. *Ecclesiae Sanctae*, przepisy wykonawcze do dekretów *Christus Dominus* i *Presbyterorum ordinis* n. 4.

pracujących w prałaturze. Poza tym prałatura może zawierać umowy o pracę na rzecz prałatury ze świeckimi zarówno bezzennymi jak i pozostającymi w związkach małżeńskich. Do głównych obowiązków prałata należy nie tylko prowadzenie dzieł i działalności duszpasterskiej określonej statutami oraz dbanie o należyty poziom życia duchowego członków prałatury, lecz także dbałość o stałe dokształcanie duchownych i doskonalenie metod pracy⁵. Dotąd wykonywanie prac specjalnych i misyjnych było możliwie prawie wyłącznie przez zakony, gdyż zwyczajne formy pracy diecezjalnej angażują całkowicie duchowieństwo diecezjalne a w wielu diecezjach często dają się odczuć braki personalne. To sprawia, że bardzo trudno lub prawie niemożliwe jest wydelegowanie księży, zwłaszcza większej ich ilości, do prac wymagających specjalnego wykształcenia i przygotowania. Projekt tworzenia prałatur świeckich świadczy, że chyba nie wszystkie zadania mogły być wykonane przez zakony. Z drugiej zaś strony brano pod uwagę fakt, że chęć poświęcenia się misjom lub innym zadaniom kościelnym poza zwykłą pracą diecezjalną nie musi bynajmniej iść w parze z powołaniem do życia zakonnego, nawet w najbar dziej jego luźnych formach instytutów świeckich. Temu właśnie mają zaradzić nowe prałatury personalne. Nastawione na zadania specjalne będą mogły kultywować wśród swoich członków zrozumienie dla tych zadań i z większym pożytkiem dla Kościoła prowadzić swe prace.

II. Zmiany w dotychczasowych formach organizacyjnych

1. Kolegium Kardynalskie

Kolegium Kardynalskie stanowiące senat papieża dzieli się na trzy rzędy: biskupów, kapłanów i diakonów. Na mocy motu proprio *Ad purpuratorum Patrum* z 11 II 1965 r.⁶ zostały częściowo uchylone (derogatio) postanowienia kan. 231 § 1. Patriarchowie wschodni podniesieni do godności kardynałów zaliczeni są do rzędu kardynałów biskupów. Ponieważ stoją na czele patriarchatu nie mogą otrzymać jednocześnie diecezji podmiejskiej ani nie należą do duchowieństwa Miasta. Obecnie patriarchowie wschodni należą do rzędu kardynałów kapłanów ipso iure zostali przeniesieni do rzędu kardynałów biskupów. Do rzędu kardynałów biskupów

⁵ Por. Żurowski M. A., *Struktura organizmu Kościoła*. W: Kościół w świetle Soboru, Poznań 1968, s. 176.

⁶ AAS 57 (1965) 295 — 296.

wszedł również zwierzchnik obrządku arcybiskup kardynał Slipyj, który nie jest patriarchą, lecz arcybiskupem większym a jako taki ma wszystkie prawa i przywileje patriarchów (por. Dekret o katolickich Kościołach wschodnich n. 10). Porządek pierwszeństwa wśród kardynałów biskupów jest określony w następujący sposób: dziekan św. kolegium, subdziekan, kardynałowie biskupi suburbikarni i kardynałowie patriarchowie Kościołów wschodnich. To posunięcie zadawała patriarchów wschodnich, którzy swoją godność uważali za wyższą od godności kardynalskiej.

Drugim motu proprio *Sacro cardinalium consilio* z 26 II 1965⁷ Paweł VI wprowadził wybory na dziekana i subdziekana Kolegium Kardynalskiego. Ta zmiana zapowiadała przyszłe zniesienie prawa automatycznego awansu w Kurii Rzymskiej. Również i to motu proprio zawiera wyraźne, choć częściowe, uchylenie kan. 237 § 1 i § 2. Dotąd obie godności otrzymywali kardynałowie automatycznie, z zachowaniem prawa pierwszeństwa, w razie wakansu urzędu dziekana lub subdziekana. Obecnie obie godności są obieralne. Subdziekanowi nie przysługuje prawo zostania dziekanem ipso facto gdy zawakuje dziekana. Czynne i bierne prawo wyboru na te urzędy przysługuje tylko kardynałom biskupom podmiejskim. Ten przepis prawny uzasadnia motu proprio tym, że ci kardynałowie muszą pełnić swe obowiązki w Rzymie i w Rzymie mają obowiązek rezydencji, dlatego tylko oni mają bierne prawo wyborcze. Również tylko oni posiadają czynne prawo wyboru, ponieważ kardynałowie patriarchowie nie są osobiście zainteresowani tymi wyborami a z drugiej strony wybory przez kardynałów biskupów mieszkających stale w Rzymie można szybko przeprowadzić unikając w ten sposób długiego wakansu urzędów. Do papieża należy jednak potwierdzenie tych wyborów. Jan XXIII dowartościował godność kardynalską nakazując kardynałom mającym święcenia kapłańskie przyjąć sakrę biskupią, pozostawił jednak tradycyjny podział na trzy rzędy. Przez wprowadzenie wyborów uchylono prawo opcji na urzędy dziekana i subdziekana. Dozwala to jednak na wybór osoby zdatniejszej na wakujący urząd.

2. Kuria Rzymska

Paweł VI konstytucją apostolską *Regimini Ecclesiae universae* o Kurii Rzymskiej z 15 VIII 1967 r. dokonał całkowitej reformy

⁷ AAS 57 (1965) 296 — 297.

Kurii Rzymskiej⁸. W skład Kurii Rzymskiej wchodzi obecnie dwa rodzaje dykasterii: dykasterie bezpośrednio wspierające samą osobę papieża „munus obtinet proxime iuvandi Summum Pontificem” (n. 19 § 1) oraz dykasterie, przez które papież zwykł załatwiać sprawy całego Kościoła (kan. 7 i *Regimini Ecclesiae universae* n. 1 §1). Do pierwszych należą: Sekretariat Stanu i Rada dla Publicznych Spraw Kościoła a jako organy drugorzędne Zarząd Domu Papieskiego i Biura Watykańskie (Domus Pontificia i Entia Vaticana). Do drugiej grupy należą kongregacje, sekretariaty, trybunały i urzędy⁹. Do najważniejszych zmian w organach Kurii należy zaliczyć zniesienie Kongregacji do Nadzwyczajnych Spraw Kościelnych i Kongregacji Ceremonialnej, Datarii Apostolskiej oraz Sekretariatów: Listów do Książąt i Listów Łacińskich. Powołano natomiast do istnienia trzy stałe Sekretariaty: dla Popierania Jedności Chrześcijan, dla Niechrześcijan i dla Niewierzących oraz Prefekturę do Spraw Ekonomicznych, Zarząd Państwa Watykańskiego, Prefekturę Pałacu Apostolskiego i Główny Kościelny Urząd Statystyczny. Ponadto na 5 lat powołano Radę Świeckich i Papieską Komisję do Badania problemów Sprawiedliwości i Pokoju.

Bardziej radykalne zmiany dotyczą osób. Poszerzony został zakres osób uczestniczących w pracach Kurii Rzymskiej. Do kongregacji, jako pełnoprawnych członków, wprowadzono po 7 biskupów a do Kongregacji dla Zakonników i Instytutów Świeckich także trzech przełożonych zakonnych. Wszyscy oni mają prawo i obowiązek do brania udziału raz w roku w plenarnych posiedzeniach kongregacji. Na ekspertów i konsultorów mają być powoływani także świeccy. Nowym kierunkiem zmian jest również umiędzynarodowienie Kurii Rzymskiej przez mianowanie urzędników pochodzących ze wszystkich narodów. Ten postulat jest osiągany także przez mianowanie biskupów członkami kongregacji rzymskich. Do korespondencji z Kurią Rzymską wprowadzono obok łaciny, oraz używanych dotąd języka włoskiego i francuskiego, także inne powszechnie używane języki (n. 10).

Najbardziej rewolucyjne jest:

1) Ograniczenie do 5 lat kadencji kardynałów prefektów, kardynałów i biskupów członków kongregacji, sekretarzy i konsultorów (n. 2 § 2 i § 5, n. 5 § 1). Również w czasie wakansu Stolicy Świętej urzędnicy ci tracą swoje urzędy, chyba że ich potwierdzi w ciągu

⁸ AAS 59 (1967) 885 — 928.

⁹ Romita F., *Constitutio Apostolica de Romana Curia, Annotationes*, Monitor Ecclesiasticus 93 (1968) 70.

3 miesięcy nowy papież. Przez ograniczenie do 5 lat piastowania ważniejszych urzędów Kurii Rzymskiej oraz przez wprowadzenie automatycznego zwolnienia z urzędu w razie wakansu Stolicy Apostolskiej dąży się do tego, aby papież, a w analogicznym wypadku w stosunku do rady kapłanów i rady duszpasterskiej biskup, nie był skrepowany w doborze swoich współpracowników. Wprawdzie przełożony mógł zwalniać z urzędu, lecz takie indywidualne zwolnienia były bardziej skomplikowane i mogły prowadzić do niepotrzebnych zatargów połączonych nawet ze zgorzaniem.

2) Postanowienie, że nikt nie może sobie rościć prawa do awansu (n. 4). Gwarancja automatycznego awansu mogła w niektórych wypadkach prowadzić do kierowania się w życiu zasadą „*dormite iam et requiescite*”. Postanowienie, że nikt nie może sobie rościć prawa do awansu zwiększa aktywność i pomaga do wszechstronnego rozwoju.

3) Wprowadzenie górnej granicy wieku 75 lat dla sprawowania urzędów przez urzędników Kurii Rzymskiej, biskupów i proboszczów¹⁰. Według obecnego stanu prawa te osoby winny najdalej do 75 roku życia zgłosić swoją rezygnację z piastowanego urzędu. Papież, a w stosunku do proboszczów biskup, może tej rezygnacji nie przyjąć. Zalecenie to bierze pod uwagę fakt, że w wieku starszym człowiek zazwyczaj nie może wykonywać swoich obowiązków z taką skutecznością jak w wieku dojrzałym. Zdarzają się jednak wyjątki i dlatego papież lub biskup może nie wyrazić zgody na rezygnację. Należy też uznać, że każdemu po przepracowaniu ustalonego prawem czasu, należy się spokojne zabezpieczenie starości, bez trosk i nadmiernych wysiłków związanych z pełnieniem odpowiedzialnych funkcji¹¹. Wobec wprowadzenia w Kościele wieku emerytalnego należy od początku przygotowywać się do chętnego wyrzeczenia we właściwym czasie słów: „*Nunc dimittis servum tuum, Domine*”.

3. Konferencja biskupów

Kodeks zna trzy rodzaje lokalnych zebrań biskupich: synod plenary, synod prowincjonalny i konferencję biskupów. Ustawodaw-

¹⁰ *Ecclesiae Sanctae*, przepisy wykonawcze do dekretów *Christus Dominus* i *Presbyterorum ordinis* n. 11, 20 § 3.

¹¹ Por. Encyklika *Pacem in terris*, wydanie Paris 1963, n. 11, s. 34—35 i 94—95; *Deklaracja praw człowieka* rozdz. I, n. 18, tamże s. 167 oraz *Powszechna deklaracja praw człowieka przyjęta przez ONZ 10 XII 1948 r.* art. 23 i 25, tamże s. 179, 180.

stwo w tej materii zawarte jest w kanonach 281—292. Synod plenarny jest zebraniem biskupów paru prowincji kościelnych pod przewodnictwem legata papieskiego. Kodeks nie wyznacza terminu w jakim ma się taki synod odbywać. Synod prowincjonalny jest zebraniem biskupów jednej prowincji kościelnej pod przewodnictwem metropolity lub w razie jego braku najstarszego sufragana danej prowincji. Według kodeksu synod prowincjonalny powinien się odbywać co 20 lat, ale w praktyce te synody odbywają się bardzo rzadko. Zarówno uchwały synodu prowincjonalnego jak i plenarnego, pod sankcją nieważności ich promulgacji, muszą być zbadane i zatwierdzone przez Stolicę Apostolską „nec eadem antea promulgentur, quam a Sacra Congregatione Concilii expensa et recognita fuerint” (kan. 291 § 1). Według kanonistów celem „recognitio” jest nie tylko zapoznanie się Kongregacji z aktami synodu, lecz także „censura et correctio” — badanie i korygowanie uchwał¹². Aprobata uchwał synodalnych wymagana jest od czasów Sykstusa V i to do ważności promulgacji. Taka jest też praktyka obecna. Dekret Kongregacji zatwierdzający uchwały I Polskiego synodu plenarnego nosi tytuł: „Decretum Recognitionis et Approbatonis”. Kongregacja nie tylko przejrzała akta synodu plenarnego, lecz i dokonała poprawek. Wspomina o nich dekret Kongregacji z 19 VI 1937 r. skierowany do kardynała legata Franciszka Marmaggi: „habita ratione animadversionum et emendationum quae adnectuntur”. Ten sam zwrot powtórzony jest w „Promulgationis intimatio” kardynała legata z 29 VI 1937 r. do kardynała Hlonda¹³. Potwierdzenie papieskie może nastąpić w formie zwykłej lub specjalnej. Przy okazji potwierdzenia dekretów Stolica Apostolska może złagodzić to co jest zbyt surowe, poprawić postanowienia nie dość zgodne ze sprawiedliwością lub nierozsądne. Uchwały zaaprobowane w formie zwykłej nie stają się

¹² Eichmann E. — Mörsdorf K., *Lehrbuch des Kirchenrechts*, München — Paderborn — Wien 1964 s. 11, t. I, s. 388—389; Regatillo E. F., *Institutiones iuris canonici*, Santander 1951⁴, t. I, s. 305; Vermeersch A. — Creusen J., *Epitome iuris canonici*, Parisiis — Bruxellis 1937⁶, t. I, s. 315; Wernz F. — Vidal P. — Aguirre Ph., *Ius canonicum*, t. II, De personis, Romae 1943³, s. 683; Sołtyśzewski S., w art. *Konferencja biskupów*, *Prawo Kanoniczne* 10 (1967) nr 3—4, s. 32 nazywa tę aprobata „nihil obstat”, por. M. a Coronata, *Institutiones iuris canonici*, Taurini 1949⁴, t. I, s. 432.

¹³ *Pierwszy Polski Synod Plenarny...* poprzedzony rysem historycznym prowincjonalnego ustawodawstwa synodalnego w Polsce przedrozbiorowej, który napisał X. Piotr Kałwa, Lublin 1939, s. 58—59.

prawem papieskim. Aprobata papieska nie sprawia też, że rzeczy fałszywe i nieważne zostają uznane za ważne i prawdziwe. Aprobata jest świadectwem, że synod został właściwie zwołany i odbyty a w dekretach nie ma nic takiego co należałoby uznać za niewłaściwe. Dekrety pozostają dekretami synodu, lecz łatwiejsze jest wprowadzenie w życie i utrudnione ewentualne ich zwalczanie, bo mają za sobą powagę papieża. Uchwały synodalne stałyby się prawem papieskim gdyby zatwierdzono je in forma specifica np. słowami: *ex certa scientia, quibuscumque in contrarium non obstantibus*. Wydane w ten sposób dekrety są prawdziwym, partykularnym prawem kanonicznym obowiązującym na terenie uczestników synodu. Podmiotem władzy prawodawczej nie są poszczególni biskupi, lecz synod plenarny lub prowincjonalny, dlatego biskupi mogą dyspensować od tych praw tylko dla słusznej przyczyny i w poszczególnych wypadkach (kan. 291 § 2).

Praktyka życiowa wprowadziła mniej uroczyste zjazdy biskupów zwane konferencjami biskupów. Dziś stają się one bardzo ważną instytucją kościelną. Mówi o nich kan. 292, lecz w jego rozumieniu są to zjazdy bez jurysdykcji większej niż mają ją poszczególni biskupi. Wynikiem narad są zalecenia (*consilia*) a nie przepisy prawne, którym musieliby się podporządkować także biskupi przeciwni uchwałom. Konferencje biskupów powinien zwoływać przynajmniej co 5 lat metropolita lub najstarszy sufragan. Celem ich jest odbycie narad, wymiana doświadczeń i informacji z życia kościelnego oraz przedyskutowanie spraw, które w przyszłości powinny być przedmiotem ustawodawstwa synodalnego. Konferencje te, jak zaznaczono wyżej, nie mają władzy prawodawczej a wydane przez nich uchwały mają jedynie moc prawa diecezjalnego, o ile zostaną promulgowane przez biskupa w swej diecezji. W konsekwencji biskup może od nich dyspensować także bez przyczyny. Chociaż kan. 292 *expressis verbis* nie przyznaje tym konferencjom żadnej władzy ustawodawczej, to jednak kan. 1507 wyraźnie upoważnia nie tylko synod prowincjonalny, ale i *conventus Episcoporum provinciae* czyli konferencję biskupów prowincji do ustalenia taks dla całej prowincji pobieranych za różne akty jurysdykcji dobrowolnej, za wykonywanie reskryptów Stolicy Apostolskiej lub z okazji administrowania sakramentów i sakramentaliów. Uchwały te mają moc wiążącą dopiero po zaaprobowaniu ich przez Stolicę Świętą a zatem w stosunku do niektórych postanowień konferencji episkopatu obowiązuje taka sama procedura jaką przepisuje dla aprobaty dekretów synodalnych kan. 291 § 1. Zupełnie inna jest dyspozycja kan. 1909 § 1 dotyczącego taks

i honorariów sądowych. Taksy dla całej prowincji ma prawo określić synod prowincjonalny lub conventus Episcoporum — konferencja biskupów, ale ten akt nie potrzebuje zatwierdzenia przez Stolicę Apostolską, nie nakazuje bowiem takiego zatwierdzenia kan. 1909 § 1. Istnieje zatem jedna dziedzina, w której postanowienia biskupów prowincji, zebranych czy to na synodzie czy na konferencji, mają moc wiążącą czyli w jednej dziedzinie konferencja biskupów ma władzę prawodawczą. Należy zatem wnieść poprawkę do powszechnej opinii, że konferencja episkopatu wcale nie miała władzy prawodawczej, bo w jednej dziedzinie ją miała.

Sobór w dekrecie *Christus Dominus* określił konferencję biskupów jako zespół, w którym biskupi pewnego narodu czy terytorium wspólnie wykonują swe zadania pasterskie dla pomnożenia dobra udzielanego ludziom przez Kościół, głównie przez odpowiednio przystosowane do bieżących okoliczności czasu formy i sposoby apostołatu¹⁴. Uchwały konferencji episkopatu mają moc wiążącą prawa tylko pod dwoma warunkami:

1) jeśli zostaną powzięte przez 2/3 członków należących do konferencji i mających głos decydujący. Tu należy podkreślić zmianę w stosunku do dotychczasowego prawa wyrażonego w kan. 163, który prawo wyboru daje tylko obecnym. Sobór wymaga zgody 2/3 należących do konferencji episkopatu z głosem decydującym. Przy obliczaniu tej większości kwalifikowanej trzeba wziąć pod uwagę liczbę uprawnionych członków konferencji episkopatu a nie liczbę obecnych podczas głosowania.

2) jeśli konferencja biskupów jest kompetentna do wydania przepisów prawnych w określonej dziedzinie i w określonym zakresie na podstawie upoważnienia zawartego w prawie powszechnym lub w szczególnym zezwoleniu Stolicy Apostolskiej wydanym samorzutnie lub na prośbę episkopatu. W razie braku jednego z tych warunków nawet jednomyślna uchwała konferencji episkopatu nie ma prawnej mocy wiążącej.

Na zakres uprawnień konferencji episkopatu należy zwrócić dużą uwagę, bo rozszerzanie posiadanych uprawnień wbrew woli Stolicy Apostolskiej godzi w prymat papieski¹⁶.

¹⁴ *Ecclesiae Sanctae*, przepisy wykonawcze do dekretów *Christus Dominus i Presbyterorum ordinis* n. 41 § 5; por. Żurowski M. A., art. cyt., s. 170—171.

¹⁵ Por. kompetencje przyznane konferencjom biskupów przez II Sobór Watykański W: *Sobór Watykański Drugi. Konstytucje, dekrety, deklaracje*. Tekst łacińsko-polski, Paris 1967, indeks s. 700—701.

¹⁶ Por. mój art. *Nowy charakter prawa pokuty*, *Zeszyty Naukowe KUL* 10 (1967) nr 4 (40) s. 64—65.

Konferencja biskupów w ujęciu Soboru to nie tylko kontynuacja i rozwinięcie instytucji znanej z kan. 292, lecz także terytorialny organ prawodawczy zdecentralizowanej władzy kościelnej, w którym syntetyzują się także elementy synodu plenarnego i prowincjonalnego¹⁷. Nowością w prawie jest powierzenie funkcji przewodniczącego biskupowi wybranemu przez konferencję na określoną statutami kadencję. Prawo wyboru prezesa daje jednocześnie biskupom — wyborcom prawo kontroli działalności przewodniczącego, jej celowości, skuteczności itd. Na skutek innej struktury stają się one organem bardziej prężnym, odpowiednio dostosowanym do obecnego tempa życia. Nowa struktura stwarza członkom konferencji psychologiczne podstawy do bardziej osobistego zaangażowania się w pracach konferencji. Prezes nie piastujący swego urzędu dożywotnio i z nadania wyższej władzy jest bardziej zależny od biskupów członków konferencji, niż miało to miejsce w wypadku metropolity a zatem musi się bardziej liczyć z pozostałymi biskupami, gdyż posiadają oni możliwość kontroli jego działalności.

Największą konferencją biskupów o charakterze międzynarodowym jest Konferencja Episkopatów Ameryki Łacińskiej — *Consiglio Episcopale Latinoamericano* — CELAM. Jest to organ doradczy założony w r. 1955 w wyniku obrad światowego kongresu eucharystycznego w Rio de Janeiro. II sesja plenarna Konferencji została otwarta przez Pawła VI 24 VIII 1968 r., poczem obrady przeniesiono do Medellin, gdzie trwały od 26 VIII do 7 IX 1968 r. W konferencji brało udział ok. 150 delegatów — biskupów. Pełnoprawnymi uczestnikami narad byli także: 13 przedstawiciele zakonów oraz grupa księży świeckich. Zaproszenie księży jako pełnoprawnych uczestników konferencji stanowi *novum*.

¹⁷ Eichmann E. — Mörsdorf K., dz. cyt., s. 389—392; Soltyśzewski S. w art. cyt. na s. 37 podaje błędnie, że według *Annuario Pontificio* z r. 1967 tylko dwie konferencje biskupów — Irlandia i USA — mają zatwierdzone statuty bez dodatku „ad experimentum” zaś pozostałych 39 ma statuty zatwierdzone, lecz tylko „ad experimentum”. Według *Annuario Pontificio* z r. 1967 dwie konferencje biskupów mają statuty aprobowane ostatecznie „statuti approvati definitivamente”: Filipiny (1952) i Kanada (1955). 7 innych konferencji ma statuty aprobowane „approvati”, lecz bez dodatku „definitivamente”: Irlandia (1882), USA (1922), Austria (1950), Antyle Brytyjskie (1957), Zambia (1961), Japonia (1962) i Indie (1962). Poza tym 32 konferencje mają „statuti approbati ad experimentum” w tym Australia (1966) „ad quinquennium”.

Ponadto bez prawa głosu brali udział eksperci, zakonnice, osoby świeckie oraz obserwatorzy wyznań niekatolickich¹⁸.

4. Konferencje przełożonych zakonnych

W obrębie stanu zakonnego organizowane są konferencje, rady lub unie wyższych przełożonych zakonów męskich i żeńskich oraz instytutów świeckich. Zadaniem tych rad jest koordynacja współpracy między zakonami a także i z diecezjami dla osiągnięcia większego dobra Kościoła. Uważa się za bardzo pozytywne ustanowienie rady przy Kongregacji dla Zakonników i Instytutów Świeckich oraz unii przełożonych generalnych zakonów męskich i żeńskich¹⁹.

5. Organizacje regionalne

Okazuje się, że nawet organizacja metropolitalna staje się niewystarczająca do podłożenia zadaniom stojącym przed Kościołem. Dla usprawnienia pracy duszpasterskiej Sobór „postuluje tworzenie okręgów kościelnych (regiones ecclesiasticae), żeby lepiej odpowiedzieć potrzebom apostołatu zależnie od społecznych i lokalnych warunków oraz ułatwić i nadać większej wartości wzajemnym stosunkom biskupów czy to między sobą, czy z metropolitami oraz z innymi biskupami tego samego narodu, jak też biskupów z władzami świeckimi”²⁰. Sugestie tworzenia instytucji wspólnych dla regionów kościelnych zawiera kodeks mówiący o możliwości tworzenia seminariów regionalnych (kan. 1354 § 3). Po kodeksie Kongregacja Konsystorialna utworzyła we Włoszech 15 regionów dla odbywania dorocznych narad biskupów tych regionów²¹. Na skutek dającego się odczuć na niektórych terenach braku wykwalifikowanych pracowników sądowych utworzono regionalne trybunały sądowe najpierw we Włoszech (r. 1938) potem zaś na Filipinach (r. 1940) i w Kanadzie (r. 1946) a ostatnio w południowej Francji (r. 1965)²². Koniecz-

¹⁸ Turowicz J., *Przed podróżą papieża do Bogoty*, Tygodnik Powszechny r. 1968, n. 34.

¹⁹ Dekret O przystosowanej odnowie życia zakonnego n. 23 i *Ecclesiae Sanctae*, przepisy wykonawcze do tego dekretu n. 42 i 43.

²⁰ Dekret O pasterskich zadaniach biskupów w Kościele n. 39 i 40, 3.

²¹ *Decretum pro celebratione conciliorum et appellationibus in regionibus Italiae*, AAS 11 (1919) 72—74.

²² Włochy: AAS, 30 (1938) 410 — 413 i AAS 32 (1940) 304 — 308; *Decretum de ordinandis Tribunalibus ecclesiasticis Insularum Philippi-*

ność daleko posuniętej specjalizacji w duszpasterstwie wskazuje na to, że zakres współpracy na terenie regionów będzie obejmować znacznie więcej regionalnych instytucji międzydiecezjalnych.

6. Granice diecezji i rozmieszczenie duchowieństwa

Do palących problemów domagających się rozwiązania na szerszym forum należy rewizja granic prowincji kościelnych i diecezji oraz właściwe rozmieszczenie księży²³. Zasadniczy wpływ na styl pracy w diecezji wywiera okoliczność czy katolicy są w zwartej masie czy też mieszkają w diasporze oraz takie czynniki jak liczba kapłanów pracujących w diecezji oraz rozległość diecezji. Inaczej układa się praca np. w wikariacie apostołskim Norwegii Centralnej podzielonym na 5 parafii, w którym na terytorium 56 000 km² o 572 000 ludności, 9 kapłanów przy współudziale 57 zakonnic obsługuje 522 katolików niż np. w archidiecezji mediolańskiej gdzie na terytorium 4 850 km² mieszka 4 000 000 katolików, nad którymi pieczę duszpasterską w 1014 parafiach sprawuje 2269 księży świeckich i 1350 księży zakonnych, mających do pomocy 15 894 siostry zakonne. Inne są warunki pracy duszpasterskiej w diecezji San Sebastian w Hiszpanii — 184 parafie, księży: diecezjalnych 814, zakonnych 400, 4000 zakonnic, katolików 545 800 na terenie 1997 km² i Santa Marta w Kolumbii — 29 parafii, księży: diecezjalnych 45, zakonnych 15, zakonnic 145, katolików 495 500 na terytorium 21 000 km²²⁴. W diecezjach polskich w 1966 r. na jednego księdza przypadało katolików: Tarnów 975, Lubaczów 998, Gniezno 1401, Przemyśl 1509... Drohiczyn 2509, Olsztyn 2929, Łódź 3010.

narum pro causis nullitatis matrimonii decidendis, 20 XII 1940 i *Normae pro exequendo decreto diei XX decembris MDCCCXXXX de ordinandis Tribunalibus ecclesiasticis Insularum Philippinarum*, 28 IV 1941, AAS 33 (1941) 363—364, 364—368; *Decretum i Normae* dla Kanady: AAS 38 (1946) 281—282, 282—287 oraz późniejsze zmiany: *Decretum de assignandis Tribunalibus pro tractatione causarum nullitatis matrimonii novae provinciae ecclesiasticae Sherbrookensis*, AAS 44 (1952) 281—282, *Decretum erectionis Tribunalis circumscriptionum ecclesiasticarum provinciae Edmontonensis*, AAS 48 (1956) 59—60; Francja: Lanversin de B., *Erection de tribunaux regionaux pour les causes matrimoniales dans le midi de la France*, *Revue de droit canonique*, Université de Strasbourg, 15 (1965) 350—364.

²³ Dekret *O pasterskich zadaniach biskupów w Kościele* n. 41, 23 i 24.

²⁴ Według *Annuario Pontificio* z r. 1967.

Motu proprio *Ecclesiae Sanctae* nakazuje konferencjom biskupów utworzenie specjalnej komisji do zbadania aktualnej organizacji diecezjalnej i do zaprojektowania w razie potrzeby nowego podziału terytorialnego. Normy jakie należy uwzględnić przy tej pracy daje Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele w n. 23. Przy nowym podziale terytorialnym należy uwzględnić podział administracyjny państwa, perspektywiczne plany rozwoju poszczególnych terytoriów oraz szczególne okoliczności osób czy miejsc np. psychologiczne, ekonomiczne, geograficzne i historyczne. „Zasięg terytorium diecezjalnego oraz ilość jego mieszkańców winny być zasadniczo takie, by z jednej strony biskup, mimo pomocy ze strony innych, potrafił osobiście spełniać arcykapłańskie obowiązki i przeprowadzać systematycznie wizytacje, pokierować umiejętnie i uzgadniać wszystkie dzieła apostołskie w diecezji, poznać przede wszystkim swoich kapłanów oraz zakonników i świeckich, mających jakiś współdziałanie w przedsięwzięciach diecezjalnych”. Wreszcie należy tak planować nowy podział, by każda diecezja posiadała odpowiednią ilość duchowieństwa dla należytej obsługi Ludu Bożego oraz wystarczające środki do utrzymania instytucji diecezjalnych oraz zatrudnionych osób.

Konferencje biskupów winny wydać odpowiednie przepisy dla biskupów mające na celu właściwe rozmieszczenie duchowieństwa. Powołana w tym celu komisja będzie badała potrzeby poszczególnych diecezji. Klerykom w seminariach należy wpajać troskę o cały Kościół i przygotowywać ich duchowo, by chętnie spieszili z pomocą do innych diecezji. Do biskupów zwraca się Stolica Apostolska z apelem, by nie odmawiali swoim księżom pozwoleń na pracę w diecezjach odczuwających brak księży. Księżom pracującym na terenie diecezji potrzebujących pomocy kapłańskiej przysługują po powrocie do własnej diecezji te same uprawnienia jak gdyby w tym czasie pracowali w diecezji własnej²⁵.

Dla zaradzenia potrzebom duszpasterstwa Sobór uznał potrzebę przywrócenia diakonatu jako stałego stopnia hierarchicznego. Kompetentne do wznowienia diakonatu są konferencje biskupów po uzyskaniu aprobaty papieża. Za zgodą papieża można udzielać diakonatu żonatym lub celibatariuszom²⁶.

²⁵ *Ecclesiae Sanctae*, przepisy wykonawcze do dekretów *Christus Dominus* i *Presbyterorum ordinis* n. 1—3.

²⁶ *Konstytucja dogmatyczna o Kościele* n. 29; *Litterae Apostolicae motu proprio datae „Sacrum diaconatus ordinem”* Generales normae

III. Zmiany w organizacji diecezjalnej

1. Urząd wikariusza biskupiego

Nową instytucją wprowadzoną przez Sobór jest urząd wikariusza biskupiego. Wikariusz biskupi może być ustanowiony dla określonego terytorium diecezji, do określonych spraw lub dla określonego obrządku. W granicach ich kompetencji przysługuje mu zwyczajna władza zastępcza jaką posiada z prawa wikariusz generalny. Uzupełniona też została luka istniejąca w kan. 44 § 2. Jeżeli wikariusz generalny lub wikariusz biskupi odmówi komuś udzielenia łaski, nie może jej ważnie udzielić inny wikariusz tego biskupa, chociaż byłby powiadomiony o odmowie. Kan. 44 § 2 regulował to zagadnienie tylko w relacji biskup rezydencjalny i jego wikariusz generalny. Odmowa udzielenia łaski przez biskupa powodowała w każdym wypadku nieważność udzielenia tejże łaski przez wikariusza generalnego. Odmowa udzielenia łaski przez wikariusza generalnego powodowała nieważność udzielenia łaski przez biskupa rezydencjalnego tylko w tym wypadku, gdy biskup nie został poinformowany o odrzuceniu próśby przez wikariusza generalnego. Jeżeli biskup wie, że jego wikariusz generalny odmówił udzielenia łaski, sam udziela łaski ważnie. Nie było natomiast uregulowanej relacji między władzą wikariuszy generalnych²⁷.

2. Powiększenie władzy biskupów pomocniczych

Dowartościowanie urzędu biskupiego przejawia się w postanowieniu, że biskup pomocniczy w każdym wypadku może być zależny jedynie od władzy biskupa diecezjalnego. Również wikariuszem kapitułnym kapituła winna wybrać biskupa a nie kapłana. Zwiększono też uprawnienia biskupów pomocniczych. Z zasady winni oni być mianowani wikariuszami generalnymi lub wikariuszami biskupimi, w razie zaś wakansu stolicy biskupiej zachowują oni wszystkie uprawnienia jakie mieli za rządów biskupa rezydencjalnego jako jego wikariusze generalni czy wikariusze biskupi²⁸.

de diaconatu permanenti in Ecclesia Latina restituendo feruntur — 18 VI 1967, AAS 59 (1967) 697—704.

²⁷ *Ecclesiae Sanctae*, przepisy wykonawcze do dekretów *Christus Dominus* i *Presbyterorum ordinis* n. 14 § 4.

²⁸ Tamże n. 13 § 2.

3. Rady kapłańskie i duszpasterskie

Stosownie do postanowienia Soboru²⁹ należy w każdej diecezji ustanowić radę kapłanów, która ze względów ustrojowych Kościoła posiada jedynie głos doradczy, co przejawia się już w samej nazwie tego organu. Dla ułatwienia rządów przyszłemu biskupowi rada kapłanów ipso facto przestaje istnieć w razie wakansu stolicy biskupiej. Jeśli nawet na prośbę wikariusza kapitulnego lub administratora apostolskiego, za zgodą Stolicy Apostolskiej, rada sede vacante istnieje, zostaje automatycznie rozwiązana z przybyciem nowego biskupa, tak aby mógł on utworzyć sobie nową radę kapłanów. Obecnie biskup posiada dwa organy doradcze: radę kapłańską i kapitułę katedralną stanowiącą senat biskupi (kan. 391). Biskup może swobodnie zasięgać rady jednej czy drugiej instytucji, chyba że chodzi o nieliczne sprawy, które kodeks nakazuje załatwić cum consilio lub cum consensu capituli. W razie trwałej i weloletniej choroby lub daleko posuniętej starości tacy członkowie kapituły stają się mniej lub zupełnie niezdadni do pełnienia funkcji doradczych co automatycznie zmniejsza liczbę urzędowych doradców biskupa. Czynnikiem preferującym radę kapłańską nad kapitułą jest wybieralność członków rady kapłańskiej oraz ograniczone w czasie sprawowanie urzędu podczas gdy członkostwo kapituły jest dożywotnie.

Ponadto Sobór zobowiązuje biskupów, by swoich kapłanów chętnie słuchali i zasięgaliby u nich rady we wszelkich sprawach dotyczących duszpasterstwa i dobra diecezji, ponieważ kapłani są koniecznymi pomocnikami i doradcami biskupów w posłudze i obowiązku nauczania, uświęcania i rządzenia Ludem Bożym. Dlatego biskupi winni uważać kapłanów za swoich braci i przyjaciół. Znakiem miłości ma być troska o dobro kapłanów, zarówno materialne jak i przede wszystkim o dobro duchowe. Szczególnie ciężkim obowiązkiem biskupów jest staranie się o uświęcenie swoich kapłanów i ich stałą formację³⁰.

Prócz rady kapłanów Sobór bardzo zaleca tworzenie rady duszpasterskiej, na czele z biskupem rezydencjalnym, w skład której wchodziłoby księża, zakonnicy i świeccy. Również i ta

²⁹ Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele n. 27 i Dekret o posłudze i życiu kapłańskim n. 7 oraz Ecclesiae Sanctae, przepisy wykonawcze do tych dekretów n. 15—17.

³⁰ Konstytucja dogmatyczna o Kościele n. 28, Dekret o posłudze i życiu kapłańskim n. 7.

rada posiada jedynie głos doradczy. Zadaniem rady duszpasterskiej jest uważne i dokładne badanie przejawów życia kościelnego celem wypracowania odpowiednich środków, które by pomnażały wysiłki duszpasterskie Kościoła.

Zakończenie

Przedstawivszy dokonywane na naszych oczach zmiany w kościelnych strukturach organizacyjnych a mające na celu dostosowanie się Kościoła do zmienionych warunków współczesnego świata można w konkluzji stwierdzić: 1) Podstawowym warunkiem rozumnej i skutecznej działalności władzy kościelnej jest znajomość świata współczesnego i środowisk w jakich działają kościoły partykularne. Temu celowi mają służyć przede wszystkim różnego rodzaju instytucje doradcze, które wprowadzie nie mają władzy rządzenia niezależnej od papieża czy biskupa, ale dysponują rozeznanie potrzeb środowiska i doświadczeniem. 2) Kościół chce uwydatnić godność każdego człowieka, tak aby członkowie Ludu Bożego nie byli bezdusznymi wykonawcami rozkazów przełożonych, lecz aby byli zaangażowanymi i współodpowiedzialnymi ich współpracownikami. 3) Środkami są instytucje prawne, które mają pozwolić na optymalne wykorzystanie wszystkich zdolności, talentów, darów, sił i możliwości jakimi Bóg ubogacił cały Lud Boży.

SUMMARIUM

Ecclesia nequit immobilis manere atque incuriosa vicissitudinis humanarum rerum, quae circa sunt et multiplicem vim habent ad eius agendi rationem, eique modum et conditiones imponunt. Ad melius agendum Ecclesia nova entia iuridica instituit nempe: Synodus Episcoporum et dioeceses vel praelaturae personales.

In pluribus officiis ecclesiasticis, quae adhuc vigent, opportunas mutationes attulit. In Sacro Cardinalium Collegio Cardinales Patriarchae Ecclesiarum Orientalium ad ordinem episcopalem in perpetuum cooptati sunt; etiam electio Decani et Subdecani inducta est. Curia Romana, constitutione apostolica „Regiminis Ecclesiae universae”, totaliter reformata est. Singulis Congregationibus accensentur septem Episcopi a Papa nominati. Nonnulli summi officiales Curiae Romanae et consultores nominantur ad quinquennium et post Sedis Apostolicae vacationem indigent confirmationem novi Romani Pontificis. Officiales Curiae Romanae non possunt sibi vindicare ius ascendendi ad superius; seliguntur ex toto orbe catholico. Secretaria Status munus obtinent proxime iuvandi Papam tum in cura universae Ecclesiae tum in rationibus cum Dicasteriis Romanae Curiae. Maximi momenti sunt Conferentiae Episcoporum noviter ordinatae. Eorum

decisiones vim habent iuridice obligandi, si legitime et per duas saltem ex tribus partibus Episcoporum, in competenti materia, prolatae sunt. Concilium Vaticanum II aptam circumscriptionem dioecesium provinciarumque expostulavit et regionum ecclesiasticarum erectionem suasit.

In dioecesis organisatione novum officium Vicarii Episcopalis a Concilio conditum est. Facultates Episcoporum Auxiliarium augentur: Episcopus Dioecesanus Episcopum Auxiliarem Vicarium Generalem vel Vicarium Episcopalem constituere debet; Auxiliares etiam sede vacante suam potestatem non amittunt; sede vacante Auxiliari vel uni ex Auxiliariis ab illis quorum ius est regimen dioecesis committatur. In unaquaque dioecesi Episcopus Consilium Presbyterale et Consilium Pastorale constituere debet.

Activitas apostolica Ecclesiae imprimis cognitionem personarum, necessitatum et conditionum in quibus homines vivunt postulat. Ad hunc finem assequendum cuiusvis generis consilia serviunt. Hactenus structurae potestatis ecclesiasticae indolem staticum habuerunt. Nostris temporibus necessitas dynamicae actuositatis apostolicae apparet. Ideo Episcopi et parochi, si minus apti ad officium implendum evaserint vel ob ingravescentem aetatem vel aliam gravem causam, ante septuagesimum quintum annum sua sponte renuntiationem ab officio competenti auctoritate exhibeant. Dignitas humanae personae exigit, ut omnes ad curam animarum vocati non coacte sed spontanee cum Superioribus Ecclesiae cooperent. Attendi debet quod optimae leges sine executione nullum habent valorem.